

NML_Presentation.pdf. 7. URL : <https://www.insidephilanthropy.com/home/2019/3/5/planet-word-a-philanthropists-mission-to-build-a-museum-of-language>. 8. URL : <http://language-museum.org/about/history/>. 9. URL : <http://www.linguaemundi.info/sprachmuseum-was-ist-das/>. 10. URL : <http://mentalfloss.com/article/91608/linguistics-museum-coming-washington-dc>. 11. URL : <http://www.mundolingua.org/en/>. 12. URL : <https://taalmuseumleiden.nl/files/2018-02/taal-prospectus.pdf?9a1f9af427>.

УДК 811.161.2

Гайдиш Н. О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ФОНЕТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ В МАТЕРІАЛАХ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМЦЯМИ

У статті проаналізовано фонетичний матеріал з огляду на його інтерпретацію у підручниках та інтерактивних засобах для вивчення української як іноземної. Аргументовано податися потреба укладання нових матеріалів, так само як і оновлення вже створених. Висновки зроблено через зіставний аналіз доступних джерел вивчення мови.

Ключові слова: експериментальна фонетика, артикуляція, орфоенія, акцент, аудіовізуалізація, інтерактивні засоби.

Вивчення будь-якої мови передбачає ознайомлення з її структурними рівнями: фонетичним, морфологічним, лексичним, синтаксичним. Оскільки інформація кожного наступного рівня нашаровується на відомості з попереднього, якісне опанування базового рівня забезпечує краще сприйняття та засвоєння більш складного матеріалу.

Необхідність засвоєння фонетичної інформації пояснюється потребою забезпечення комунікативної та когнітивної функцій спілкування. Мовці повинні розуміти одне одного, правильно сприймати і не відволікатися на специфічні характеристики тих чи інших звуків. Недостатнє опанування фонетики породжуватиме неприродне звучання мовлення, перешкоджатиме взаєморозумінню та відволікатиме від теми розмови. Фонетика є основою для розуміння й багатьох морфологічних явищ. Наприклад, усвідомити, чому назва національності жіночого роду від іменника *Кенія* [к е н' і й а] утворюється із основою на -й- – *кенійка* [к е н' і й к а], – можна лише через пояснення, що літера *я* після голосних позначає два звуки [12; с. 258, 260].

Пояснити звукову будову мови якомога доступніше допомагає експериментальна фонетика, оскільки вона досліджує звуки в артикуляційному, акустичному та перцептивному аспектах. Застосування її здобутків допоможе просто й зрозуміло відобразити механізми мовотворення. Важливо, щоб зображення і описи артикуляцій були чітко зорієнтовані на вимовну норму. Відомо, що під час опанування іноземної мови у мовця (через особливості артикуляційної бази рідної мови) може виникати акцент. Його позбутися допоможе практичне зіставлення фонетичних систем двох мов: тієї, що вивчається, та рідної. Якщо матеріал для іноземного студента міститиме

зображення позицій мовних органів під час творення звуків у двох варіантах – українському та рідної мови – йому буде легше збагнути різницю між ними.

Проблема засвоєння іноземцями української фонетичної системи полягає в обмеженій кількості наочного матеріалу – схем профілів мовного апарату, палатограм та ін. У багатьох посібниках і підручниках з української мови для іноземців виклад фонетичної інформації є недостатнім, не в кожному з них описано роботу мовних органів у процесі мовотворення [8; с. 10], тож необхідно створювати більш докладні фонетичні та орфоепічні практикуми. Такі практикуми доречно доповнити аудіозаписами й зображеннями позицій мовних органів у фазах екскурсії-витримки; тоді мовець зможе порівнювати описану систему з артикуляційною базою рідної мови. Тобто в нього буде і візуальна, й аудіальна база для породження якісного українського мовлення. Сам лише писемний текст не унаочнює анатомо-фізіологічної та акустичної структури мовлення, а опанування фонетики без зв'язку із ними неможливе.

Ми проаналізували друковані видання, а також найновіші онлайн-платформи та додатки на смартфон для вивчення української. Вони описують граматичний та лексичний, а також частково фонетичний рівні мови.

Серед невеликої кількості виданих у різний час підручників і посібників лише кілька видань заслуговують на високу оцінку з огляду на висвітлення фонетичного матеріалу. Це підручник української мови Ю. О. Жлуктенка, Н. І. Тоцької та Т. К. Молодід [10], де подано не лише опис, а й зображення роботи артикуляторів при творенні складних звуків української у порівнянні з англійською. Зокрема, вказано на відмінності між /р/ та /r/, /г/ та /h/. Підручник для підготовчого факультету В. Вінницької, Л. Головашиної та Н. Плющ також забезпечує студента відповідними зображеннями [8].

Решта видань, які нам вдалося знайти, не відображають фонетичної інформації так, щоб учень зміг зрозуміти фізіологічні особливості фаз екскурсії та витримки українських звуків. Частково це пояснюється більшою граматичною та лексичною спрямованістю таких матеріалів, аніж фонетичною. Це, зокрема, спеціалізовані видання «КРОК» [12] та «Вивчаймо українську разом» [9], які подають аудіозаписи, але без опису роботи артикуляторів. Тож із їхньою допомогою студент може сприймати відмінності звуків української мови від рідної лише на слух. Сайт ukrainianlessons.com [6] як онлайн-платформа пропонує серію подкастів для розвитку слухового сприйняття, однак у мовленні диктора спостерігаємо певні відхилення від літературної вимови, що виявляється у пом'якшених шиплячих. Слухаючи такий аудіозапис, студент не тільки закріплює ненормативну м'яку вимову питомих твердих звуків, а й може зіткнутися із новою проблемою під час засвоєння системних особливостей мови. Наведімо приклад із присвійними займенниками *моє*, *твоє* (із /йе/) і *ваше* (з /е/). У закінченні цих займенників послідовно виявляється м'який /й/ перед /е/. Але у слові *ваше* такого м'якого немає. Причина в тому, що шиплячі в українській мові тверді. Оскільки диктори вимовляють їх м'яко, іноземець може засвоювати систему присвійних займенників із пом'якшеним /ш/ у формі *ваше* – [*vaʃ'e*], а це порушення норми. Отже, розвиток літературної вимови на цьому ресурсі не є пріоритетним, хоч загалом платформа володіє актуальним контентом та способом його подачі, розвиває розуміння мови на слух такою, якою вона є. Ільки диктори вимовляють їх м'яко,

іноземець може засвоювати систему присвійних займенників із пом'якшеним /ш/ у формі ваше – [ваш'є], а це порушення норми. Отже, розвиток літературної вимови на цьому ресурсі не є пріоритетним, хоч загалом платформа володіє актуальним контентом та способом його подачі, розвиває розуміння мови на слух такою, якою вона є. .

Що стосується додатків для смартфонів, їх часто створюють носії для носіїв: з-поміж них – додатки із вивчення абетки, підготовки до ЗНО, перевірки орфографії [1]. Існують й інтерактивні словники, в яких не завжди озвучено текст і які не мають на меті показати творення звука в артикуляційно-акустичному аспекті. Але в одному із застосунків, що розпізнають текст і синтезують мовлення, – «Speak&Translate» [3] – синтезатор мовлення використовує тверді шиплячі у словах *Джон, жити, читаю, щастя*. Це дає змогу кваліфікувати твердість шиплячих як характерну для фонетики додатка. Незважаючи на інтонаційні та акцентуаційні його недоліки (питальні «Ти хочеш?», «Ти будеш?») озвучуються як стверджувальні: «Ти хочеш», «Ти будеш»; відсутність переходу наголосу: «Я вивчаю українську мову»), тут в основному дотримані вимовні норми. «Українсько-англійський та англо-український словник» [4] теж подає тверді шиплячі, озвучує текст, зберігає дзвінкість приголосних у відповідних позиціях, подає звук [і], перевірку наголосів, але здебільшого вміщає вузькоспеціалізовані терміни. Крім того, тут відсутні поради щодо творення звуків, а лексика не може задовольнити загальних комунікативних потреб.

Отже, аналізуючи програми з вивчення української, ми дійшли висновку, що серед них немає таких, які пояснюють і тренують правильну артикуляцію. Усвідомлена праця над зменшенням акценту в мовленні іноземців унеможливилася через неспрямованість цих матеріалів на формування у слухачів правильних фонетичних навичок.

2019 року з'явився підручник «Українська мова для іноземців» [17], але виклад фонетики тут обмежується лише схемами поєднання звуків у складі, без пояснень орфоепічних норм. Такі ж видання як «Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах» [16] та «Голосні фонемі української літературної мови» [15] Н. Тоцької зорієнтовані на студентів, вчителів, викладачів та науковців, а отже, не можуть забезпечити потреби іноземців у процесі самостійного навчання, хоч і містять достатню кількість зображень. Відтак мультимедійні засоби мають суттєву перевагу порівняно із цими підручниками в тому, що часто озвучують текст і спонукають до цього мовця або є спрямованими саме на іноземців.

З огляду на час видання деяких праць ([5], [7], [10], [11]), їхню інформацію доцільніше тепер трансформувати в електронний вигляд або збагатити інтерактивно. У розрахованому на російськомовного слухача посібнику З. Терлака «Украинский язык для начинающих» [14] варто було б змінити інформацію про відповідність рос. /ы/ та укр. /и/, оскільки ці звуки неоднакові за місцем творення.

Підсумовуючи, наголошуємо на потребі створення інтерактивного підручника з аудіовізуальними додатками. Таке видання відтворюватиме артикуляцію звукової системи відповідно до орфоепічних норм української мови у супроводі професійних дикторських записів. Звуково-візуальний комплекс якісно формуватиме мовні компетенції, виконуватиме функції самовчителя. Сьогодні на часі створення саме таких

підручників, адже містячи комплексну аудіовізуальну фонетичну інформацію, вони допоможуть користувачам самостійно засвоювати і вдосконалювати власне українське усне мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. URL: <https://play.google.com/store/search?q=українська%20мова&c=apps> (Дата звернення: 15.04.2019).
2. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.vertaler.uken> (Дата звернення: 15.04.2019).
3. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.speakrtranslate>.
4. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.ttdictionary.ukrainianenglish> (Дата звернення: 15.04.2019).
5. Huk I. Вивчаємо українську мову : підручник/ Huk I., Kawecka M. Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1994. 228 с.
6. URL : ukrainianlessons.com (Дата звернення: 07.04.2019).
7. Альохіна С.В., Онкович Г.В., Шутенко Я.- С. М.Українська мова для іноземних студентів: початково-предметні курси : навч. посібн. Київ : АртЕк, 1998. 152 с.
8. Вінницька В., Головашина Л., Площ Н. Українська мова як іноземна/ Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, підготовчий факультет 2002. 379 с.
9. Джура М. З. Вивчаймо українську мову! Let's learn Ukrainian! : навч. посібн. ; за ред. І. Ключковської. Львів : Піраміда, 2007. 219 с.
10. Жлуктенко Ю. О., Тоцька Н. І., Молодід Т. К. Підручник української мови/ Київ : Вища школа, 1973. 352 с.
11. Жлуктенко Ю. О., Тоцька Н. І., Молодід Т. К. Вивчаємо українську мову. Самовчитель : навч. посібн. ; за ред. Русанівського В. 3-тє вид. переробл. та допов. Київ : Либідь, 1996. 224 р.
12. Палінська О., Туркевич О. КРОК-1: українська мова як іноземна : навч. посібн. ; за ред. Ключковської І. 2-ге вид. переробл. та допов. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 104 с.
13. Соколова С. Новий підручник «Ukrainian language for Slovaks. Українська мова для словаків». Теорія і практика викладання української мови як іноземної. Київ : Національний університет імені М. П. Драгоманова, 2012. №7. С. 257–262.
14. Терлак З., Сербенська О. Украинский язык для начинающих/ 2-ге вид. переробл. та допов. Львів : Світ, 2000. 264 с.
15. Тоцька Н. І. Голосні фонемні української літературної мови. Київ: Видавництво Київського університету, 1973. С. 79–113.
16. Тоцька Н. І. Фонетика української мови та її вивчення в початкових класах. Київ : Радянська школа, 1976. 176 с.
17. Українська мова для іноземців : навч. посібн. / Барчук О.Г., Волкова О.М., Ворона Н.О. та ін. ; за ред. Т. Дегтярьової. 4-те вид. стер. Суми : Університетська книга, 2019. С. 4–44.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2019 р.

*Haidysh N. O., Stud.
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv*

PHONETIC INFORMATION IN MATERIALS FOR LEARNING UKRAINIAN BY FOREIGNERS

In the article, phonetic material is analyzed in terms of its interpretation in textbooks and interactive means for learning Ukrainian as a foreign language. Language learning begins with the acquaintance with its phonetic system. So properly presented phonetics makes the process of language understanding not only possible but more available during studies. While considered from this point, phonetics is described a constituent part of a language system. For this system to take in use easier, language materials aimed at foreigners have to describe phonetics with the help of audio records and visual schemes. Visualization of a language apparatus work along with voice records helps to develop typical Ukrainian pronunciation. The point is that quite a few of sources give the opportunity to

understand the phonetics through these methods. The language learning sources mostly do not provide a foreigner with audio-visual explanations. If the materials contain physiological pictures of language organs' positions and voice records, a learner becomes able to understand the difference between their native phonetic system and the foreign (Ukrainian) one. The author of the article proves that for completing representative schemes, findings from the experimental phonetics have to be included. So using audio-visual additions is made possible due to researches in this branch. Moreover, it is proven that incompletely presented sound system causes accent development. Argumentatively the necessity of forming new materials is described as well as a renovation of those that already exist. Conclusions are made on the basis of comparative analysis of available sources for language learning.

Key words: *experimental phonetics, accent, articulation, audio-visual additions, interactive means.*

REFERENCES

1. URL: <https://play.google.com/store/search?q=українська%20мова&c=apps> (Access date: 15. 04.2019).
2. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.vertaler.uken> (Access date:15.04.2019).
3. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.speaktranslate.englishalllanguagestranslator.ivocetranslation> (Access date: 15. 04.2019).
4. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.tdictionary.ukrainianenglish> (Access date:15. 04.2019).
5. Huk I. Vychajemo ukrajins'ku movu : textbook / I. Huk, M. Kawecka. Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1994. 228 p.
6. URL : ukrainianlessons.com (Access date: 07.04.2019).
7. Alokhiina S.V., Onkovich H.V., Shutenko Ya.-S. M. Ukrajins'ka mova dla inozemnykh studentiv : initial subject courses : textbook. Kyiv : ArtEk, 1998. 152 p.
8. Vinnyts'ka V., Holov'ashyna L., Plushch N. Ukrajins'ka mova jak inozemna/ Kyiv : Taras Shevchenko National University, preparatory faculty, 2002. 379 p.
9. Dzhura M. Z. Vychajmo ukrajins'ku movu. Let's learn Ukrainian! : textbook ; after Kluchkovs'ka I. L'viv : Pyramid, 2007. 219 p.
10. Zhluktenko Yu. O., Tots'ka N.I., Molodid T. K. Pidruchnyk ukrajins'koho movy/ Kyiv : Vyshcha shkola, 1973. 352 p.
11. Zhluktenko Yu. O., Tots'ka N.I., Molodid T. K. Vychajmo ukrajins'ku movu. Self-teaching book : textbook; after Rusanivs'kyj V. M., the 3rd edition, changed and supplemented. Kyiv : Lybid', 1996. 224 p.
12. Palinska O., Turkevych O. KROK-1:ukrajins'ka mova jak inozemna: textbook ; after Kluchkovs'ka I., the 2nd edition, changed and supplemented. L'viv : L'vivs'ka politehnika publisher, 2014. 104 p.
13. Sokolova S. Novyj pidruchnyk "Ukrajinsky jazyk pre slovakov. Ukrajins'ka mova dla slovakiv"//Teorija i praktyka vykladannia ukrajins'koho movy jak inozemnoji. Kyiv : Drahomanov Mykhajlo National University, 2012. №7. P. 257–262.
14. Terlak Z., Serbens'ka O. Ukrainskij jazyk dla nachinajushchikh/ the 2nd edition, changed and supplemented. L'viv : Svit, 2000. 264 p.
15. Tots'ka N.I. Holosni phonemy ukrajins'koho literaturnoho movy. Kyiv : Kyiv university publisher, 1973. P. 79–113.
16. Tots'ka N.I. Phonetika ukrajins'koho movy ta jiji vyvchennia v pochatkovykh clasakh. Kyiv : Soviet school, 1976. 176 p.
17. Ukrajins'ka mova dl'a inozemtsiv : textbook / Barchuk O.H., Volkova O.M., Vorona N.O. and others ; after Dehtiar'ova T. O. the 4th edition. Sumy : University book, 2019. P. 4–44.